

УДК:32.09.5(477.85)“194/195”

© Юлія Левіна (Чернівці)

ПЕРВИННИЙ ІНФОРМАЦІЙНИЙ ВПЛИВ РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ НА МІСЦЕВЕ НАСЕЛЕННЯ БУКОВИНИ В ПЕРІОД ЇЇ СТАНОВЛЕННЯ

У статті аналізується вплив новоствореної радянської влади на місцеве населення Північної Буковини в період з червня 1940 до червня 1941 років. Детально описано пропаганду і агітацію, спрямовану на самоствердження нової влади, а також інформаційний вплив каналами засобів масової інформації – пресою та радіомовленням. Проаналізовано значення для влади цього впливу.

Ключові слова: інформаційний вплив, преса, радянська влада, агітація, пропаганда, населення Буковини.

Левіна Ю.

Первичное информационное влияние советской власти на местное население Буковины в период ее становления

В статье анализируется влияние новой советской власти на местное население Северной Буковины в период с июня 1940 до июня 1941 годов. Подробно описано пропаганду и агитацию, направленную на самоутверждение новой власти, а также информационное воздействие каналами средств массовой информации - прессой и радиовещанием. Проанализировано значение этого влияния для власти.

Ключевые слова: информационное воздействие, пресса, советская власть, агитация, пропаганда, население Буковины.

Leivna Y.

Primary Information Impact of Soviet Power on the Local Population of Bukovina During its Formation

The article is about the influence of the Soviet authority on the local population of the Northern Bukovina in 1940-1941. During this period Soviet authority spread propaganda for its self-assertion in this region. Mass Media esp. newspapers and radio played the important role in this process.

Key words: information impact, press, Soviet authority, campaigning, propaganda, population of Bukovina.

Засоби масової інформації відіграють в економічному, політичному та соціальному житті суспільства помітну роль, здійснюючи безпосередній вплив на його життєдіяльність і виконуючи репродуктивну (відображають політику через радіо, телебачення і пресу) та продуктивну (діючу) функції. Вони, як і безпосередні творці політики, несуть відповідальність за процеси, що відбуваються в суспільстві¹. Саме тому у своїй інформаційній діяльності ЗМІ повинні керуватися в першу чергу інтересами суспільства і держави. Засоби масової інформації, узяті як ціле і будучи важливою складовою частиною масової комунікації суспільства, виконують різну соціально-політичну чи економічну роль, та чи інша з яких – залежно від визначеного числа типових ситуацій – здобуває особливу суспільну значимість у своїй інформаційній діяльності. Це може бути роль організатора, об'єднувача, консолідатора суспільства, його просвітителя. Але вони можуть грати і дезінтегруючу, роз'єднувальну роль².

Варто відзначити, що інформаційна діяльність ЗМІ в СРСР здійснювала винятково великий вплив на життя суспільства в цілому, на соціально-психологічний і моральний вигляд кожного з членів цього суспільства, оскільки кожна нова інформація, що надходила каналами ЗМІ, була відповідним чином стереотипізована і несла в собі багаторазово повторювані політичні орієнтації та ціннісні установки, які закріплювалися у свідомості людей. А в кризові періоди історичного розвитку, наприклад, під час становлення радянської влади на Буковині у 1940 – 1941 роках, згідно з дослідженнями американського соціолога і соціального психолога Герберта Блумера, люди перебувають у стані соціального занепокоєння і тому особливо піддаються навіюванню, легко відгукуються на різні нові стимули й ідеї, а також більш сприйнятливі до пропаганди³.

Об'єднання націй у сильні централізовані держави часто виявлялося можливим багато в чому завдяки появі преси, що створила новий вид соціальної спільності – публіку окремо взятої газети. Члени цієї агрегації розділені відстанями, але об'єднані споживаною інформацією. Преса прискорила і поставила на “потік” вироблення єдиних символів і значень у національному масштабі⁴.

Таким чином, засоби масової інформації – це могутня сила впливу на свідомість людей, що було вдало використано радянською владою. Це потужний засіб оперативного повідомлення інформації в різні райони та регіони країни, а також найбільш ефективний засіб впливу на емоції людини.

Інформаційна політика радянської влади на Буковині передбачала, в першу чергу, впровадження низки методів, засобів, можливостей суб'єктів влади здійснювати вплив на суспільну свідомість, причому цей вплив мав заздалегідь сплановані результати. Буковинське населення, якому практично нічого не було відомо про життя за радянського режиму, відверто вірило в усі чітко сплановані акції впливу на свідомість та сприймало їх позитивно.

В цьому аспекті саме місцева періодика стала основним джерелом інформації для населення Буковини. Вже через два дні після входження на територію Буковини радянських військ усі періодичні видання місцевого значення, що діяли за румунської влади, було закрито. Натомість, уже 30 червня 1940 року виходить перший (спеціальний) випуск щоденної газети “Радянська Буковина”, що стала своєрідним рупором комуністичної партії на Буковині.

Вже через кілька місяців новостворена влада запропонувала буковинському читачеві три місцеві газети, а саме: органи обкому, міськкому КП(б)У та облвиконкому “Радянська Буковина” (мова видання українська) та “Адеверул большевик” (мова видання молдавська), а також орган обкому та міськкому ЛКСМУ “Комсомолец Буковини”.

Найяскравіше інформаційна політика нової влади на Буковині проявляється в ході аналізу матеріалів друкованого органу комуністичної партії “Радянська Буковина”. Газета охоплювала практично все населення краю, оскільки залишалась чи не єдиним джерелом інформації. Цікаво, що вже з перших днів радянські видання почали здійснювати постійні роз’яснення місцевому населенню про незаконність дій румунської влади у 1918 році, коли Бессарабія, населення якої головним чином становлять українці, була насильницьки приєднана до Румунії⁵. Прагненню радянської влади припинити румунське свавілля в краї надавалось першочергове значення в друкованих ЗМІ. Повідомлялось, що голова Раднаркому СРСР В.М. Молотов 26 червня 1940 року зробив подання румунському посланнику в Москві п. Давідеску, в якому було обгрунтовано вимогу передачі Бессарабії та північної частини Буковини. Оскільки Радянський Союз ніколи не мирився з фактом насильницького вторгнення Бессарабії, про що уряд СРСР неодноразово заявляв на міжнародній арені, керівництво країни вважає необхідним і своєчасним в інтересах відновлення справедливості приступити разом із Румунією до негайного вирішення питання про повернення Бессарабії до СРСР. Актуальним було й питання про перехід північної частини Буковини, населення якої органічно пов’язане з Радянською Україною спільністю історичної долі, мови, культури, традицій. Наголошувалось, що уряд Румунії повинен прийняти пропозиції СРСР у найкоротші терміни, оскільки лише це може стати результатом мирного розв’язання конфлікту. Королівський уряд Румунії вже наступного дня, 27 червня 1940 року повідомив про бажання вирішити мирним шляхом усі суперечності та незгоди між державами.

Вся ця інформація була донесена до місцевого населення вже 30 червня через спеціальний випуск газети “Радянська Буковина”, що виходить під гаслом: “Хай живе вільна Радянська Бессарабія і Буковина!” Про мирне розв’язання радянсько-румунського конфлікту в питанні про Бессарабію і північну частину Буковини повідомляє ТАРС.

Важливим етапом впливу на місцеве населення стало поширення через пресу інформації, яка висвітлювала жахи румунського правління. Доля населення Буковини в той час була достатньо складною. Все це та ще й з певними перебільшеннями описували більшовики на сторінках газет у перші ж дні приходу радянської влади.

Варто звернути увагу на те, що в газеті “Радянська Буковина” за червень 1940 року була створена ціла рубрика під назвою “Вечірня розмова”, в якій поважні, шановані люди з усіх куточків Буковини могли висловити свої думки та розповісти власні історії про страждання від румунської влади. «Повільно, лицемірно і настирливо румунська влада забирала у вільнолюбивого народу всі його права, в тому числі й саме право на існування», – розповідав сивий вчитель про повільне вимирання, на яке був приречений український народ та українська культура в Північній Буковині⁶. Робітники краю також не залишалися осторонь і прагнули висловитись з приводу свого існування за румунської влади. Молода робітниця Людмила Савчук так згадувала про недалеке минуле: Питаєте, як я жила? А хіба то було життя? Каторга, справжнє пекло!.. Але і до мене, як і до всього буковинського народу, всміхнулося щастя. Немає більше капіталістів, немає експлуататорів! Як лякливі зайці, вони втекли при першій же появі Червоної Армії!.. Спочатку аж не вірилось. Невже більше ми не будемо віддавати свою кров паразитам? Невже більше не треба на когось працювати?” Такі думки та висловлювання були притаманні більшості населення краю, що полегшувало інформаційний вплив на нього з метою більшої прихильності до радянської влади⁷.

Журналісти місцевої преси намагалися показати буковинцям, що це саме вони, жителі краю, прагнули приєднатися до СРСР, а Радянський Союз з радістю виконав бажання робітничого народу. Зокрема, посилаючись на зарубіжні німецькі джерела, вони описували події жорстоких розправ на території самої Румунії, а саме тих, що здійснювалися румунськими військами і поліцією з метою боротьби з робітничими рухами, мітингами, зібраннями, демонстраціями. Наприклад, 4 липня 1940 року повідомлялось про розстріл робітничої демонстрації у Галаці, жертвами якої стали приблизно 600 чоловік, що чекали на відправлення їх до Бессарабії. Румунські солдати почали переслідувати беззбройний натовп та обстріляли місто з кулеметів. Одночасно містом було здійснено велику кількість арештів⁸.

Важливими були заяви радянської влади про те, що вона не має жодних планів боротьби з українцями, що в перші тижні її встановлення відповідало дійсності. Водночас наводились численні

факти, коли румунські власті навіть в самій зовнішності українського народу намагалися викоренити будь-які ознаки національності⁹.

Радянська влада намагалась підкреслити свою лояльність до українського народу. На контрасті в газетах наводилися приклади жахливого ставлення румунів до всього українського. Зокрема, нагадувалося про восьмий артикул шкільного закону Румунії, який так і говорив, що “українців на Буковині немає, вони – румуни, які забули свою рідну мову”, що селянські діти зачували сторінки румунських букварів, часто не розуміючи жодного слова. І вчителі, і школярі під страхом тяжкого покарання були змушені говорити між собою на чужій, незрозумілій їм мові¹⁰.

В інформаційних повідомленнях з метою впливу на населення представники радянської влади змогли використати на свою користь навіть український національний одяг, який був характерний для мешканців гірської місцевості (гуцулів). Вони були прихильниками яскравих тонів одягу і часто носили штани червоного кольору. “Їм доводилось відмовитись від такого звичаю, бо “жовніри” почали розглядати його як більшовицьку агітацію”¹¹. Досить смішно виглядає образ гуцула, який займається більшовицькою пропагандою чи агітаційною роботою. Проте як прийом інформаційного впливу на буковинське населення, це був досить вдалий, продуманий крок.

У засобах масової інформації радянська влада наголошувала на позитивних діях, відзначала факти, що давали підставу переконувати населення у дбайливому ставленні до людей. При цьому підбиралися події місцевого значення та люди, яким, у першу чергу, самі буковинці повинні були повірити. Для цього використовували досить вдалий прийом пропаганди та інформаційного впливу. Зокрема, 28 червня 1940 року в газетах називали “незабутнім днем”. Буковинців закликали вітати “братів, що принесли їм сонце віками вижиданої волі та обдарили їх щастям”¹². “Вільно, на повні груди здихнув віками гноблений трудящий люд Бессарабії і Буковини, повернувшись у рідну братську сім’ю. Нові радянські громадяни знають, що ніколи вже більше не висітиме на їх шії тяжке панське ярмо, що навіки зникло національне приниження, утиснення і переслідування, голод, злидні і поневіряння”¹³.

Характерно, що наступним кроком радянської інформаційної політики в пресі повинно було стати утвердження влади та здобуття нею хоча б мінімальної реальної підтримки населення. Для цього в газетах часто звучали слова, які характеризували радянську владу як народну владу, що “турбується про всіх трудящих, забезпечує всім громадянам гарантовану працю, безкоштовне навчання, право на відпочинок і забезпечення в старості”¹⁴. І влада дійсно ставала народною, оскільки формувалась із представників місцевих активістів комуністичної партії. Поставлені керівництвом держави завдання були близькими народу, що також впливало на свідомість та закликала вірити “в краще майбутнє”.

На кожному кроці звучали повідомлення про фабрики і заводи, що запрацювали. Селяни готувались збирати врожай із своїх та колишніх панських ділянок. До відкриття готувались нові школи з викладанням рідною мовою (до 1941 року «рідною» мовою була українська)¹⁵.

Важливим напрямом інформаційного впливу стало поширення на територію Буковини культу особи Сталіна. Саме його неоціненний внесок у покращення життя населення описували на сторінках “Радянської Буковини”. Оспівувала його молодь у радянських піснях – “Не вмерло слово правди, осяяне ім’ям Сталіна. Цим словом жив, живе і житиме велетень нарід”¹⁶.

Щоденно публікувались звернення місцевої громадськості до «вождя та визволителя пригноблених народів», в яких описувалось щасливе сьогоднішнє та квітуче майбутнє, що чекає на Буковину.

“Вчора ще ми працювали на капіталіста. Праця була для нас каторгою. Життя було безпросвітне. Примара безробіття завжди стояла за нашими плечима. Наші діти позбавлені були школи й освіти рідною мовою. Робітничі організації переслідувались. Кращих наших товаришів кидали в тюрми, засиляли на каторгу, відривали від родини. Голод, безправ’я, злидні, хвороба панували в робітничих околицях Чернівців.

Сьогодні над нами сяє сонце Сталінської Конституції. Наш день став світлий і радісний. Сталінська Конституція забезпечує нам право на труд, освіту і відпочинок. Труд стає для нас справою честі, доблесті, відваги.

Вчора ще гноблене українське слово, українська культура під могутньою охороною лєнінсько-сталінської національної політики вже починає пускати перші паростки і скоро зацвіте буйним цвітом. Ми стали свідками великої пошани, яку віддають народи Радянського Союзу творцям культури. Разом з усією громадськістю міста ми вшанували пам’ять великого українського поета Юрія Федьковича. Сьогодні культура стала нашою! Відкриваються університет, школи, книгарні, газети”¹⁷.

Інформаційний вплив радянської влади в таких листах був спрямований на віру людей в реальність їх змісту та справжність висловлених почуттів.

“Тяжке минуле вже не повернеться”, – саме такі слова лунали зі сторінок газет та вселялися людям в душі.

Цікавим аспектом стало висвітлення на сторінках газет бажань місцевих мешканців особисто побачити “нову владу”. З цією метою вони безупинно йшли до міської ради, де їх консультували з будь-яких питань. Це ставало закликком до дій і щодня “на відвідини влади” приходило все більше людей. Там же буковинців знайомили з наочністю радянської пропаганди (плакати, лозунги та заклики, що розміщувались на стінах коридорів) та вмільми агітаторами партії, що саме і представляли так звану “нову владу”¹⁸.

Вже 18 липня 1940 року в пресі з'являються інформаційні повідомлення про повне забезпечення трудящих краю безплатним лікуванням, що стало можливим завдяки законам СРСР та Сталінській Конституції, “під життєдайним сонцем якої живуть тепер трудящі звільненої Північної Буковини”¹⁹.

Роз'яснювальні роботи, пов'язані з тлумаченням законів та Конституції СРСР ми знаходимо в кожному номері газети. Сталінську Конституцію намагались донести до кожного жителя краю, підбираючи статті, що безпосередньо стосувались всіх верств населення. Зокрема, значна увага приділялася праву всіх трудящих на працю. “Громадяни СРСР мають право на працю, тобто право на одержання гарантованої роботи з оплатою їх праці у відповідності з її кількістю і якістю”²⁰.

Для населення Буковини проблема знайти роботу, щоб прогодувати сім'ю, досить часто стояла на порядку денному. Натомість радянська влада давала такі обіцянки з цього приводу: “У нас людині не доводиться турбуватись про завтрашній день, думати, чи зможе вона знайти роботу, щоб прогодувати сім'ю. Кожен громадянин, який бажає працювати, знаходить роботу по своїх здібностях в будь-якій галузі соціалістичного виробництва. В СРСР здійснюється принцип соціалізму – від кожного за його здібністю, кожному – за його працею”²¹.

Не обминули в своїй пропаганді радянські власті і питання про одержання землі. Щодо номера в газетах повідомлялось про кількість землі, що перейшла з рук поміщиків до бідняків і батраків²².

Пропагувалось і гарантоване Сталінською Конституцією право на освіту. Оскільки невдовзі мав розпочатись навчальний рік, було розгорнуто роботу з організації шкільного процесу. Влада заявляла, що з румунських часів їм залишилися необладнані школи, які не задовольняють потреб в освіті трудящих. Цим самим вони намагались підкреслити свою дієвість у цьому процесі²³.

Таким чином, інформаційний вплив радянської влади на місцеве населення Буковини через канали ЗМІ був спрямований у першу чергу на самоствердження самої влади та одержання нею підтримки населення. Українці цих земель по-різному сприймало встановлення радянської влади в Північній Буковині і Хотинщині, залежно від того, хто що втрачав і хто що одержував у результаті тих організаційно-господарських заходів, які вона проводила. Партійні та владні органи, щоб схилити на свій бік бідне і середняцьке селянство, міських робітників та службовців, вели широку письмову й усну пропаганду та агітацію, яка проникала в усі закутки, намагаючись охопити своїм впливом кожна свідомо мислячу людину.

У них, по-перше, нищівній критиці піддавався капіталістичний лад, котрий існував, “жирів і багатів за рахунок поту і крові робітників та селян”, при якому скільки б робітники не працювали, наслідками їхньої праці завжди користувалися експлуататори – бояри і капіталісти, а робітники та селяни і їхні діти залишалися голодними, темними, обірваними та безправними. По-друге, нещадно критикувався жорстокий національний гніт, минуле безправ'я і темрява українського народу, примусова румунізація громадян, заборона українського слова, української пісні, школи, книжки, навіть національного одягу. По-третє, всіма доступними барвами малювалася жорстокість жандармерії і сигуранци як катівень трудового народу, основної опори окупаційної румунської влади.

Оскільки всі ці звинувачення мали під собою реальний ґрунт, вони знаходили позитивний відгук у серцях “визволених із боярської неволі” буковинців та бессарабців.

Активно пропагувався, тлумачився та роз'яснювався принцип соціалізму: “Від кожного за його здібностями, кожному за його працею!”, рівноправність націй і рас, жінок і чоловіків в усіх галузях господарського, державного, культурного і громадсько-політичного життя, пропагувалось право громадян на працю, відпочинок, освіту, матеріальне забезпечення в старості. Людям щоденно твердили, що вони починають будувати своє нове, вільне, щасливе життя. Ці твердження підкріплювались деякими практичними заходами, які мали демонструвати, що нова влада слів на вітер не кидає.

Отже, інформаційна політика радянської влади на Буковині здійснювалась у жорстких рамках комуністичної ідеології, чим чітко продемонструвала тоталітарну модель взаємодії між владою та ЗМІ.

Американські науковці Ф. Зіберт, Т. Петерсон та В. Шрам запропонували чотири моделі взаємодії між системами політики і ЗМІ²⁴. Перша модель – тоталітарна. Тут публіцистика підлягає абсолютному контролю з боку пануючої партії. ЗМІ мусять тут виконувати лише позитивну функцію та допомагати виховувати народ згідно з цілями партії. Друга модель – авторитарна. У цій моделі преса має завдання служити уряду і стабілізувати його панування. Переважна кількість ЗМІ є власністю держави, решта існує залежно від виданих їй патентів, ліцензій та циркулярів цензури. Функція критики не передбачається. Третя модель – ліберальна. За такої моделі ЗМІ є приватними підприємствами, котрі конкурують між собою. Четверта модель – соціально-відповідальна. Для створення цієї моделі потрібно застосувати у практичному плані деконцентрацію та громадське мовлення приватних ЗМІ, а також обмежити масштаб та інтенсивність “корпоративного мовлення”.

Зрозуміло, що радянська модель управління державою та впливу на громадян передбачає наявність ознак лише першої моделі взаємодії між владою і ЗМІ (підтвердження чому були наведені вище). Будь-які інформаційні повідомлення покликані впливати на населення виключно в інтересах партії та пануючої ідеології.

¹ Богомоллова Н. Н. Масова комунікація і спілкування / Н.Н. Богомоллова. – М.: Знання, 2000. – С. 23.

² Зайцева В. Ефективність засобів масової інформації / В.Зайцева. - Харків, 2001.

³ Блумер Г. Коллективное поведение / Пер. Д. Водотынского // Американская социологическая мысль: Тексты / Сост. Е. И. Кравченко; под ред. В. И. Добренькова. – М.: Изд-во МГУ, 1994. – С. 90-115.

⁴ Авдеева О. Масова інформація і суспільна думка молоді / О.Авдеев. – К., 1999. – С. 6.

⁵ Мирне розв'язання радянсько-румунського конфлікту. Повідомлення ТАРС // Радянська Буковина. – 1940. – № 1. – 30 червня.

⁶ Адельгейм С. Вечірня розмова / С. Адельгейм // Радянська Буковина. – 1940. – № 5. – 4 липня.

⁷ Лаксер І. Оповідання робітниці Людмили Савчук / І. Лаксер // Радянська Буковина. – 1940. – № 22. – 24 липня.

⁸ За кордоном. Подорожці розстрілу робітників у Галаці // Радянська Буковина. – 1940. – № 5. – 4 липня.

⁹ Адельгейм С. Вечірня розмова / С. Адельгейм // Радянська Буковина. – 1940. – № 5. – 4 липня.

¹⁰ Там само.

¹¹ Там само.

¹² Шевчукевич О. Незабутній день / О. Шевчукевич // Радянська Буковина. – 1940. – № 7. – 6 липня.

¹³ Народна влада // Радянська Буковина. – 1940. – № 8. – 7 липня.

¹⁴ Там само.

¹⁵ Нове життя // Радянська Буковина. – 1940. – № 8. – 7 липня.

¹⁶ Усенко П. З пісню про Сталіна жило буковинське село / П.Усенко // Радянська Буковина. – 1940. – № 8. – 7 липня.

¹⁷ Товаришу Сталіну // Радянська Буковина. – 1940. – № 16. – 18 липня.

¹⁸ Кузьмін Д. День в міській Раді / Д.Кузьмін // Радянська Буковина. – 1940. – № 16. – 18 липня.

¹⁹ Панікарський Г. Безплатне лікування трудящих забезпечене / Г. Панікарський // Радянська Буковина. – 1940. – № 16. – 18 липня.

²⁰ Конституція СРСР. – Режим доступу: <http://stalinec.ru/stalinskajakonstitucia>

²¹ Романович Г. Право на працю в СРСР / Г. Романович // Радянська Буковина. – 1940. – № 16. – 18 липня.

²² Романович Г. Бідняки і батраки одержують землю і поміщицьку худобу / Г. Романович // Радянська Буковина. – 1940. – № 17. – 19 липня.

²³ Готуватись до нового навчального року // Радянська Буковина. – 1940. – № 17. – 19 липня.

²⁴ Власов П. Политические манипуляции. История и практика средств массовой информации США / П. Власов. – М., 1982. – С. 128.

УДК 94(477.87)

© Лариса Капітан (Мукачєво)

“Я ЗАВЖДИ БУВ ЧЕСНИМ ПАТРІОТОМ СВОГО НАРОДУ ...”: ФЕДІР ПОТУШНЯК

Автор висвітлює життєвий і творчий шлях видатного закарпатського культурного діяча – Федора Потушняка – у суспільно-політичному, науковому й культурно-мистецькому житті краю 1930-1950-х рр.

Ключові слова: письменник, твори, ідеологія, Закарпаття, Федір Потушняк.

Капітан Л.

“Я всегда был честным патриотом своего народа ...”: Федор Потушняк

Автор освещает жизненный и творческий путь выдающегося закарпатского культурного деятеля – Федора Потушняка – в общественно-политической, научной и культурно-художественной жизни края 1930-1950-х гг.

Ключевые слова: писатель, произведения, идеология, Закарпатье, Федор Потушняк.

Kapitan L.

“I always was the honest patriot of my nation...”: Fedir Potushnyak

The life and creative activity of the outstanding Transcarpathian cultural figure- Fedir Potushnyak- in the social-political, scientific and cultural-art life of the region 1930-1950 has been elucidated by the author.

Key words: writer, writings, ideology, Transcarpathia, Fedir Potushnyak